

GENCİNE

Klâsik Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Cilt: 1 Sayı: 2 Aralık 2021 & Volume: 1 Issue 2 December 2021
www.gencinedergisi.net

YÛNUS EMRE'DE YAKARIŞ ÜSLÛBU STYLE OF ORISON IN YUNUS EMRE

Ömer ÇELİK*

Öz

Tüm yaratılmışların en yücesi sayılan insanoğlu, var olduğundan beri bir yaratıcıya inanma ihtiyacı duymuştur. İç huzura ulaşmak ve ruhsal darlığa düşmemek gibi arzuların tezâhürü olan tapınma isteği, yaratıcı ile iletişime geçme olgusunu da beraberinde getirmiştir. Acziyetini fark eden insan, sıkıntılarından kurtulup rahatlamak için yaratıcının yardımına sığınıp duaya yönelmiştir. Çeşitli ayet ve hadislerde önemi vurgulanan dua ve yakarış, tasavvuf dünyasında da önemli bir yer teşkil etmekle birlikte hâl ehli olanların yolunun vazgeçilmez azığı olmuştur. Bu çalışmada ehl-i tasavvuf ve Hak âşığı olan Yûnus Emre'nin yakarış halini yansıtırken nasıl bir üslûp kullandığı ve yakarışının tezâhürâtı, dîvânından alınan örnek beyitler vasıtasıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yakarış, Üslûp, Yûnus Emre.

Abstract

Mankind, that considered the sublime of all creations, since their existence, they have felt the need to believe one the Creator. The desire to worship, which manifestations themselves as reaching peace of mind and not falling into spiritual distress, have brought with it the phenomenon of communicating with the Creator. Realizing her weakness, the human has took refuge in the help of the Creator and turned to prayer in order to get rid of her/his troubles and relax. Prayer and orison, the importance of which is emphasized in various verses and hadiths, has an important place in the world of Sufism, but has become an indispensable part of the path of the well-mannered person. In this study, what kind of style and orison's manifestation Yunus Emre, who is lover of sufism and God, used to reflect his state of orison, were examined through sample couplets taken from his divan.

Keywords: Orison, Style, Yunus Emre.

* Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi

Giriş

İlk zamanlardan itibaren insanların tanımlamaya çalıştığı ve üzerinde çeşitli çalışmaların yapıldığı “üslup” meselesi, edebî tenkit ve inceleme noktasında büyük bir önem teşkil etmektedir. Lügatte; tarz, yol, biçim, usul, ifade yolu (Devellioğlu, 2015: 1315) gibi manalar ile açıklanan üslup kelimesi, minval, suret, eda, şekil, serika gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Bir yazarın veya şairin duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullandığı kendine has bir ifade şekli vardır. Bu ifade şekline üslup denir. Ediplerin kaleme aldığı eserlerde kelimelerin kullanım tarzı, dilin farklı bağlamlarda kullanılışı ve anlatış biçimi gibi faktörler üslubu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktadan hareketle, “üslûp biliminin (stilistik) ilgi alanı yazarın dil malzemesini kullanırken gramer ve dizim kurallarının, belâgat esaslarının icrasında gösterdiği biçimsel-bireysel özellikleri incelemektir. Üslûp incelemesi gramer, belâgat ve edebî tenkidin verilerine dayanarak yazarın kelimeleri konuya uygun biçimde seçme ve kullanma tarzı, terkip ve cümleleri oluşturma biçimi, icâz-ıtnâb gibi belâgat türlerinde gösterdiği özgünlükleri ve bireysel nitelikleri irdeler.” (Durmuş, 2012: 383)

Şerif Aktaş'a göre üsluba ait özellikler üç yerden kaynaklanmaktadır. Bunlar, göstergenin şekli ve içinde bulunduğu sistemdeki yeri, konuşan veya yazan insanın psikolojisinden ve içinde bulunduğu şartlar ki bunun üzerinde tekevvünü üslup incelemesi yapmak isteyenler durmaktadır. Son olarak iletişim olayına iştirak eden faktörlerin etkisi olduğunu savunmaktadır. (Aktaş, 2014: 42) Aktaş ayrıca, üslup incelemelerinde sözlü veya yazılı ifadeyi hareket noktası alan tasvirî üslup incelemesi ve öz etrafında metnin nasıl teşekkül ettiği kısmıyla ilgilenen tekevvünü üslup incelemesi başlıkları altında bir sınıflandırma yapmaktadır.

İlk yazılı kaynaklarının Aristo'ya kadar dayandığı üslup konusunu Araplarda Cürcânî incelemiştir. Aristo'nun Retorika'sının üçüncü kısmının üsluba ayrılmasının yanında Batılı filologlar da üslubu bu kısımdan devralarak aşağı, orta ve yüksek şeklinde üç farklı tarzda olduğunu belirlemişlerdir. Farslar, Araplardan aldıkları “sebk” kelimesiyle Sebk-i Hâfız, Sebk-i Hindî, Sebk-i Mesânî, Sebk-i Irâkî ve Sebk-i Bî-dil gibi çeşitli adlandırmalarla üslup farklılıklarını ortaya çıkarmışlardır. Bizim edebiyatımızda ilk üslup bilgileri tezkirelerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tarz-ı şî'r, üslûb-ı acîb ve'l garîb, tarîk-i şî'âr, vadi-i sühan gibi ifadelerden üslup konusunda ve şairlerin hangi tarzda yazmış olduklarına dair bilgiler elde edilmektedir. Birçok divan şairi farklı üsluplar kullanmış ve bunu şiirlerinde dile getirmişlerdir. Bu konuda TDV İslam Ansiklopedisi, “üslûp” maddesinde Alim Kahraman; “Temsilcileri arasında Necâtî Bey, Ahmed Paşa, Bâkî, Hayâlî Bey, Zâtî ve Fuzûlî'nin yer aldığı klasik üslûp; Nef'î, Fehîm-i Kadîm, Nâilî, Neşâtî, Nâbî ve Şeyh Galib gibi şairler üzerinde etkili olan sebk-i Hindî; Nâbî ekolü olarak da bilinen ve Sâbit, Mustafa Sâmi Bey, Seyyid Vehbî, Koca Râgıb Paşa gibi temsilcileri bulunan hikemî tarz; kökleri Necâtî'ye kadar indirilen ve diğer üslûp hareketlerinde adı anılan birçok şairle beraber Türkî-i basît yönelimini de içine alan, ancak en fazla Nedîm'le özdeşleştirilen mahallîleşme cereyanı divan şiiri içindeki belli başlı üslûp hareketleridir.” (Kahraman, 2012: 387), diyerek edebiyatımızdaki farklı üslup yönelimlerini aktarmıştır.

1. Yûnus Emre ve Yakarış Üslûbu

Anadolu'da sade ve akıcı bir üslupla, tasavvuf şiirine yeni bir soluk getiren Yûnus Emre, şiirlerinde halkı irşat etme yoluna girmiş ve yaşadığı dönemin olumsuz

koşullarına rağmen, bir umut ışığı olarak insanları aydınlatmaya çalışmıştır. Özellikle insanları aşka, sevgiye ve hakikat yoluna davet eden bir elçi görevi üstlenen Yûnus, bu arzusunda başarıya ulaşmıştır. Aşkı ve bu aşktan zuhûr eden halleri yansıtabilmek için şiiri bir ifade aracı olarak kullanmış ve halkın yüreğine dokunmayı başarmıştır. Öyle ki günümüzde Yûnus, hala unutulmamış olup bilimsel çalışmalarda hayal ve düşünce dünyası anlaşılmasına çalışılmaktadır. Yûnus, şiirlerinde halkın anlayabileceği bir dili kullanmış olsa da ondaki mana katmanı çok derinlikli olup kolay anlaşılabilir nitelikte değildir. Sehl-i mümteni denilen bu tarzı çok etkili kullanan Yûnus'un şiirlerinde, lirizmin tüm duygu ve coşkunluğu hakimiyetini göstermektedir. Söyleyişinde pasifliğin değil, canlılık ve hareketliliğin ön planda olduğu Yûnus, ruh halini ve düşüncesini hiçbir zaman gizlemeyip etkileyici bir dille insanlara sunmuştur. Sadece bir şair değil, aynı zamanda hakiki bir Müslüman ve insan-ı kâmil mertebesine ulaşmış bir derviş olan Yûnus Emre'nin bu nitelikleri, onun şiirinde ve sanatında etkin rol oynamaktadır.

Gerçek bir dost âşığı olan Yûnus, şiirlerinde aşkın getirdiği dert, keder, hasret, özlem ve gariplik duygularını samimi bir dille işlemiştir. Bu duygularla birlikte oluşan ruh hali, onun yakarış âşığı olmasında etkin bir rol oynamıştır. Yakarış ve duanın İslam dininde de büyük bir ehemmiyete sahip olduğu, "De ki: Rabbim size ne kıymet verir, duanız olmasa? Demek ki yalanladınız! O halde bunun azabı da kaçınılmaz olacaktır." (25/ Furkan 77) meâlindeki ayette vurgulanmıştır. Yine yakarışın önemiyle ilgili, "Allah korkusu ile ağlayan göze, cehennem ateşinin dokunması haramdır." (Nesâî) şeklinde bir hadis-i şerifin mevcut olduğu rivayet edilmektedir. İslam dininin emrettiği kuralları ve yaşayış tarzını hayatında mükemmel bir şekilde uygulayan Yûnus Emre, yakarış ve dua konusuna da gerekli önemi vermiştir.

İçî yana yana yalvarmak, ısrarla istemek gibi manalara gelen yakarış, müstakil bir tür olarak işlenmiş, Arap, Fars ve Türk edebiyatında örnekleri görülmüştür. Münâcât adıyla bilinen bu tür, Allah'a yalvarma ve dua etme vasıtası olarak genellikle kaside nazım şekliyle yazılarak mürettep divanlarda yerini almıştır. Kaside dışında, gazel, mesnevi, kıt'a, terkib-i bend ve tercî-i bend nazım şekilleriyle yazılmış olan münâcâtlar da mevcuttur. Birçok mutasavvıf ve divan şairi gibi Yûnus Emre de bu türü ustalıkla kullanmıştır. Ondaki yakarış, aşkıyla yandığı ve hasretle kavuşmayı beklediği Allah'adır.

Yakarış halinin içtenlik ve samimiyetini gösteren en önemli unsuru gözyaşı dökmektir. Bu konu bağlamında büyük mutasavvıf şair Mevlânâ, "Muradına ermen senin ağlamana bağlıdır. Affedilmek, lütuf elbisesi giymek istiyorsan, başındaki göz çocuğunu ağlat, gözyaşı döktür." (Şahinler, 2008: 15), diyerek gözyaşının affa vesile olduğunu vurgulamaktadır. Gözyaşının önemini vurgulayan başka bir isim de Kâdirilik tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylânî'dir, Geylânî'ye göre kulun samimi bir tövbe etmesi için gereken şartlar, kalbi yumuşatmak ve gözyaşı dökmektir. (Geylânî, 2013: 79)

Taptuk Emre'nin kapısında kırk yıl çile çekmiş bir derviş olan Yûnus, benlik zincirinden kurtulup Allah'a ulaşmayı amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda hiçbir zaman Allah'a niyaz ve yakarışını eksik etmemiştir. Gözü yaşlı, yüreği yaralı ve kendini günahkâr gören bir âşık olan Yûnus, insanları da kendi yoluna davet etmiş, yakarışın kurtuluşa vesile olduğunu dile getirmiştir. Yakarıştaki samimiyeti, gözyaşı ve acizliği kabul etmenin gösterdiğine inanan Yûnus, kendini sürekli ağlayan, inleyen, yalnız ve çaresiz bir kimse olarak insanlara sunmaktadır. Yûnus, yakarış halini tasvir ederken ağlamak, kanlı gözyaşı dökmek, giryân olmak, zârî kılmak gibi kelime ve

kelime grupları ekseninde meramını ifade eder. O, bazen aşk ateşiyle pişmiş bir kebab, bazen de gülünden ayrı olduğu için zâr eyleyen bir bülbül hüviyetine bürünmektedir.

1.1. Aşk Dili

İnsanoğlunun varlığından beri üzerinde konuşulan ve ne olduğu tartışılan meselelerden biri aşktır. Arapça aslı “ışk” olan ve “şiddetli sevgi”, “şiddetli muhabbet” manalarına gelen aşk kelimesi, “sarmaşık” manasına gelen “aşeka” kelimesiyle de ilişkilendirilmiştir. Geçmişte birçok düşünür ve din adamı aşkın ne olduğunu tanımlamak ve sebeplerini ortaya çıkarmak istemiştir. Bu bağlamda ünlü düşünür Eflâtun, aşkın cismânî ve ilâhî olmak üzere iki şekilde ortaya çıkan bir delilik (cünûn) hali olduğunu savunmuştur. Cünûn halinde aklın kovulması ve yerine aşkın geçirilmesi esastır. Bu görüş tasavvuf büyükleri tarafından olumlu bir şekilde algılanmış ve düşünce sistemine yerleştirilmiştir. Öyle ki tasavvuf yolunda “marifet” e ulaşmanın akıl ile değil “aşk” ile mümkün olacağı görüşü hakimdir.

İlk büyük sûfiler aşk yerine “hubb” ve “muhabbet” kelimelerini kullanmışlardır. Bunun sebebi, aşk kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemesidir. Düşünce sisteminin merkezi, Allah sevgisi olan Gazzâlî bile aşk kelimesini kullanmamıştır. Fakat kardeşi Ahmed el-Gazzâlî, Sevanihu’l-Uşşâk adlı eserinde aşk üzerine sıkı bir inceleme yapmıştır. Aşk hakkında büyük mutasavvif şair Mevlânâ, “Göklerin dönüşünü aşkın dalgalarından bil.” diyerek evrende var olan her şeyin temelinde aşkın olduğunu savunur. O’na göre Allah’a ulaşmanın yolu ilâhî aşktan geçer. Bir başka mutasavvif İbnü’l-Arabî’ye göre ise aşk, Allah’ın aslî sevgisi ve diğer aşk türlerinin kaynağıdır. (Ayvazoğlu, 2019: 81)

“Aşk insanı anlamada bir dayanak oldu, sanatçılar insanın nice sorununu aşkın aynalarında çözdüler ya da yansıtılar. Onlar çok şeyi aşktan giderek açıkladılar, çok zaman aşk açısından yorumladılar, bunun için genellikle aşkı baş köşeye oturtular.” (Timuçin, 2020: 111) diyen Afşar Timuçin, aşkın sanatsal alanda da etkin rolde olduğunu savunmuştur.

Tasavvufî felsefede Allah’a ulaşabilmenin zaruri yolu aşktır. Birçok tasavvuf büyüğü ve şairi gibi Yûnus Emre de sanatı ve düşüncesinin merkezine aşkı koymuştur. Onun şiirlerinde üzerinde en çok durduğu kavram ve Allah’a yakarışındaki en büyük etken şüphesiz ki aşktır. Allah’a duyduğu derin özleyişi ifade aracı olarak aşkı kullanan Yûnus’a göre, Allah katında makbul olan insan, âşık insandır. Yûnus’ta tıpkı Mevlânâ gibi ilâhî aşkın yüceliği, ulaşılması gereken merteye olduğu samimi bir dille aktarılır.

Yûnus’un düşüncesine göre insan, ebedî varlığa ulaşma ve onun aşkı ile yanma gayretinde olmalıdır. İnsan ancak bu şekilde hayatına bir mana verip ebedî mutluluğa ulaşacaktır. Yûnus’ta Allah’a ulaşma arzusu onu halden hale sokup, kâh ağlatıp kâh güldürmektedir. Bu bağlamdan hareketle Yûnus’un yakarış halinde olmasının birinci ve en büyük nedeni aşktır kanısına varılmaktadır. Yûnus, aşktan dolayı girdiği halleri şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Şiirlerindeki âşık tipi, sevgilisine ulaşmak isteyen, gözü yaşlı, yüreği yaralı, derin özleyiş içinde olan bir âşıktır. Yûnus, sürekli gözyaşı dökmeyi hakiki âşıklığın bir alameti ve âşığın en temel vazifesi olarak görür. Öyle ki âşığın gözünden artık yaş yerine kan akması gerektiğini dile getirmektedir. Âşığın gözyaşları, ilâhî aşkın hasretiyle gece gündüz Allah için dökülmelidir. Âşığın zihninin aşk ve sevgiliyle meşgul olması, onun dinlenme saati olan gece vakti bile

uyumamasına neden olmaktadır. (Özdemir, 2017: 117) Herkesin uyuduğu gece vaktinde âşğın işi sevgili için gözyaşı dökmehtir.

Gerçek âşık olanların yüzünde nişânı olur

Dün ü günü turmaz akar gözleri **yaşınun kanı**

(İlahi 377, beyit 3)

Dostu isteyen kişi öncelikle O'nun aşk ateşiyle yanmalıdır. Öyle ki kebab nasıl ateşte yanıp pişiyorsa âşğın bağı da aşk ateşiyle yanıp kebab gibi olmalıdır. Âşık, ağlamasını arttırmalı ve ciğerlerindeki kanlar gözünden yaş gibi akmalıdır. Eğer bir kişi ben âşğım diyorsa bu özelliklere sahip olmalıdır:

Âşıkam diyen canların bağı kebâbdur anların

Gözlerinün akan **yaşı** ciğerünündür **kanları**

(İlahi 415, beyit 4)

Yûnus, yakarıştta olan âşğın özelliklerini gözler önüne sererek bir âşık profili oluşturur. Onun tasavvurundaki hakîkî âşık, aşktan teni sararmış, gözleri yaşlı, yüreği yaralarla dolu ve ciğeri aşk ateşinden dolayı kebab olmuş bir âşıktır. Bu âşık, görüntüsünden dolayı bütün gönülleri şaşkına çevirmiş olsa da Yûnus için bu hal ve görüntü yüce bir makamdır. Çünkü aşk ehli olan kişi, ebedî varlığa ulaşacak olan kişidir. Yûnus, âşık tasviri yaparken, kebab, biryân gibi o dönemde ateşle ilişkisi olan yemekleri kullanarak aşkın yakıcı mahiyetini vurgulamaktadır. Özellikle âşğın ciğeri ve yüreği için bu terimleri kullanması, anlatımı güçlendirmek ve tasviri somutlaştırmak adına Yûnus'un sıkça başvurduğu yöntemlerden biridir:

Nişânı bu benzi saru **gözleri yaşdur** âşıkun

İşk oduna yanar cânı ciğeri başdur âşıkun

(İlahi 146, beyit 1)

Gözlerini **giryân** ider ciğerini biryân ider

Gönülleri hayrân ider ışk eseri olan kişi

(İlahi 372, beyit 9)

1.2. Hasret Dili

Sözlükte, "ele geçemeyen veya fevt edilen nimete te'essüf edip yanma ve iç çekme" ve "iştîyâk" (Sami, 2016: 548) gibi manalara gelen hasret kelimesi, özleyiş ve elden kaçırılan bir şey için duyulan istek ve kavuşma arzusunu ifade eder. Âşğın en zor sınavlarından biri olan hasretlik hali, Yûnus Emre'de Allah'a duyulan özlem ekseninde görülmektedir. Yûnus'a göre, hakikatlerin en yücesi olan Allah'a özlem, Elest Bezmî'ndeki ayrılıktan kaynaklanmaktadır. Bu mecliste ruhlar son kez ilahi sevgiliyle konuşmuş ve dünyaya gönderilmiştir. Bu yüzden insanda asıl vatanına ve sevgilisine ulaşma isteği ve özlemi eksik olmamıştır. Yûnus, bu duruma bir şiirinde "Bu cihâna gelmedin ma'sûkıla bir idüm" (Emre, 2015: 65) diyerek işaret etmektedir. Yûnus'ta Allah'ı özleyiş, beraberinde telvin halini de getirmekte ve Yûnus'u halden hale sokmaktadır. Hasret çekmekte olan âşğın en önemli özelliği sürekli âh edip ağlamaktır. Sevilen kimseden uzakta olmanın verdiği hasretliğin ve çaresizliğin acısı

Yûnus'un şiirlerinde sıklıkla görülmektedir. Sevgiliye kavuşamamak, onun unutmasından korkmak ve haber alamamak Yûnus'u üzüntüye ve yakarışa sevk eder.

Hocam âşık olanların işi âhla zâr olur
Hasretinden ol ma'sûkun **gözi yaşı bınar** olur
(İlahi 93, beyit 1)

Ben dost için **aglarısam gözüm yaşını** kim sile
Yaşam niçe dine benüm böyle acâyib derdile
(İlahi 317, beyit 1)

Yûnus aşkının temelinde riyasız ve menfaatsiz bir dost sevgisi yatar. O, yaptığı her eylemi Allah aşkıyla bir çıkar gözetmeden yapar. İbadetlerine riyaı bulaştıran ve cennete girebilme amacıyla aşksız ve kaba bir sofuluk yaşayan dervişleri eleştiren Yûnus, kendisinin tek amacının Allah'a ulaşmak ve O'nun için gözyaşı dökmek olduğunu iddia eder.

Ne Tamu'da yir eyledüm
Ne Uçmak'da köşk bağladum
Senin için çok **agladum**
Bana seni gerek seni
(İlahi 381, kıta 7)

1.3. Acziyet Dili

Lügatte; iktidarsızlık, beceriksizlik, el yetmeme (Sami, 2016: 928), manalarına gelen ve acizlik, çaresizlik, güçsüzlük, zayıflık gibi durumlar için kullanılan acz/acziyet kavramı, Yûnus'un şiir ve düşünce dünyasında âşık için kullanılmıştır. Yûnus'taki acziyet kullanımı, gariplik, yalnızlık, çaresizlik, kimsesizlik gibi durumları ifade etmek için şairin başvurduğu araçlardan biridir. Kulun işlediği günahlardan dolayı Allah'a karşı mahcup ve aciz hissetmesi, yakarış halinin samimiyetini ortaya koymaktadır. Yûnus'ta da bu acziyet hali net bir şekilde görülmektedir. Yûnus, günahlarının affı için ağlamanın doğru bir iş olduğunu söylemekle birlikte, ahirette günahının cezasından kurtulabilmek için Hz. Peygamber'in şefâ'atine ihtiyacı olduğunu dile getirmektedir.

Yûnus günâhun çokdur sen **aglarısan** hakdur
Yarın sana gerekdür Muhammed şefâ'ati
(İlahi 385, beyit 8)

Fars edebiyatı şiirlerinin yanında, bizim şiirimizde de âşığın yerine en çok kullanılan hayvan olan bülbül, dertli, inleyen, âh u zâr içinde feryat eden bir hayvan olarak bilinmektedir. Âşığı yansıtan bu özellikleri hasebiyle Yûnus da şiirlerinde bülbül kullanımına yer vermektedir. Özellikle acziyetini ve garipliğini belirtmek için kendini, sevgili (gül) aşkıyla ağlayan bülbüle benzetmektedir. Bu aşktan dolayı gözünün yaşı sürekli akmaktadır.

Garîb bülbülleyin **zâri kıluram**
Akar **çeşmüm yaşı** bu ışk elinden
(İlahi 262, beyit 3)

Yûnus, içinde bulunduğu ruh halini hiçbir zaman gizlemez ve şiirlerinde içtenlikle insanlara sunar. Onun halk tarafından sevilip benimsenmesinin başlıca nedenlerinden biri de bu içtenliğidir. Acziyeti ve acıyı yansıtırken kullandığı coşkulu dil, Yûnus'un lirizmi mükemmel bir şekilde kullandığını gösterir. Yûnus'un tasavvurundaki âşık, garip, çaresiz, sinesi yaralı ve gözlerinin yaşlı olması gibi niteliklerden dolayı acizliğin sembolü olarak ele alınmıştır. Yûnus, aciz kişiliğini tarif ederken kendisi kadar aciz ve çaresiz kimsenin de olmadığını iddia etmektedir.

Aceb şu yirde var m'ola
Şöyle garib bencileyin
Bagrı başlu gözi yaşlu
Şöyle garib bencileyin

(İlahi 277, dördlük 1)

1.4. Davet Dili

Yûnus, yakan, yandıran, ağlatan aşktan dolayı hep bir yakarış içindedir. Fakat bu halinden şikayetçi değildir. Aksine onu mutluluğa götürecektir olan şeyin yakarış olduğunu kabullenmiştir. Bu yüzden insanlara yakarış konusunda nasihat vermektense geri durmaz. Yûnus, dil, din ve ırk ayrımı yapmadan yetmiş iki millete bir gözle bakmış ve tüm insanlığı kucaklamıştır. Ömrünü insanlara aşk ve sevgi yolunu izâh etmeye çalışmakla geçiren Yûnus, bu yolun prensiplerini etkileyici bir dille aktarmaktadır. Ona göre yakarış ve gözyaşı âşıklığın en büyük göstergesidir. Mutasavvıf bir şair olan Yûnus, gittiği tasavvuf yolunu insanlığa anlatır ve bu yolda yakarışın, Allah için gözyaşı dökmenin önemini vurgular. Âşık insanın yüreğinde yara, gözünde yaş eksik olmamalı, her zaman âh çekerek ağlamalıdır.

Gitmeye bagrı başı dinmeye **gözi yaşı**
Her dem dervîşün işi **âhıla zârı** gerek

(İlahi 142, beyit 3)

Dervişliğin işlevlerinden biri olan ilden ile, şehirden şehire dolaşma eylemi Yûnus'ta da mevcuttur. Hakikati aramak için yola düşen Yûnus, bu yolda sürekli yakarış ve inilti halindedir. Yûnus'a göre dosta ulaşabilmenin yolu, dost için ağlamaktır. İnsan gerekiyorsa sevgili yani dost için memleketinden ayrılmayı bile göze almalıdır. Âşık, gönlünü de yanına alıp asıl vatanı olan sevgilinin menziline doğru yola revân olmalıdır. Yûnus burada gönlüyle konuşarak aslında insanlara seslenmektedir.

Terk idelüm il ü şârı
Dost için kılalum **zârı**
Ele getürelüm yâri
Gel dosta gidelüm gönül

(İlahi 160, dördlük 4)

Şairliğinin yanında son derece iyi bir derviş olan Yûnus, dost için ağlamanın dervişliğin özelliklerinden biri olduğunu bilmektedir. Yûnus'a göre dervişlik, insan-ı kâmil olma ve nefsi yenme konusunda başvurulması gereken temel bir yaşayış

tarzıdır. Yûnus, Allah'ın varlığından haberi olan kişilerin kötü işlerden uzak durmasını ve dervişlik yolunu benimsemesi gerektiğini savunmaktadır. Dervişlik yoluna giren insan seyr-i sülûkta sevgilisine (dost) kavuşmanın ümidiyle gözyaşı dökmelidir. İnsan ancak bu şekilde dosta ulaşabilir.

Terk ide fâsid işleri iş idine dervîşleri

Akıda **gözden yaşları** dost haberin duyan kişi

(İlahi 372, beyit 8)

Yûnus düşüncesine göre, dünya gülüp eğlenilecek ve sefa sürülecek bir yer değildir. Dünyanın geçici zevklerine aldanmamak ve her zaman ölümü anmak dervişliğin gerektirdiği özelliklerdendir. Şiirlerinde gülmek yerine ağlamayı, sefa sürmek yerine cefa çekmeyi insanlara tavsiye eden Yûnus, her insanın başına gelecek bir hakikat olan ölümün bilincindedir. Bu düşünceden hareketle, ölüm meleği olan Azraîl insana uğramadan insanın ölüm gerçeğinin farkında olup Allah'ın istediği şekilde yaşaması gerektiği vurgulanmaktadır. İnsan, bu dünyada nefsinin arzularından uzak durup Allah için layıkıyla gözyaşı dökmeli ve yakarış halinde olmalıdır.

Bu ne gülecek yirdür **aglasana** key katı

Azrâil seni kovar katı cân alâmeti

(İlahi 385, beyit 1)

1.5. İbret Dili

En eski çağlardan bu yana üzerinde konuşulan ve sırrı çözülmeye çalışılan gerçeklerden biri olan ölüm konusunu, Yûnus Emre de şiirlerinde çeşitli açılardan işlemiştir. Bu konu hakkında Mehmet Bayrakdar şu şekilde bir açıklama yapar: "Yûnus'a göre, bir maddi ölüm vardır ki, bu ruhun cesetten ayrılmasından ibarettir. İnsanlarda korku yaratan ölüm bu çeşit ölümdür. Çünkü, insanlar bağlandıkları bu dünyadan ayrılmak istemezler ve ne olacakları önceden belli olmayan başka bir dünyaya gitmek istemezler. Ölüm ve ötesinin kesin olarak bilinmemesi, insanlara korku hissi vermektedir." (Bayrakdar, 1994: 75)

Yûnus, ölümün kaçınılmaz bir gerçek ve ebedî aleme açılan bir kapı olduğunu, ölüm sonrası yaşanacak olayları aktararak dile getirmektedir. Yûnus'a göre, insan bu gerçeğin farkında olmalı ve ölümden sonraki hayat için endişe duymalıdır. Hayatını gülerek ve eğlence içinde geçirip, ahiret için hazırlık yapmayan insan, şüphesiz ki öteki dünyada bu haline ağlayacaktır. Bu dünyada, özellikle Allah için ağlamak İslam dininde önemi vurgulanan bir eylemdir. Öyle ki bu konu hakkında, "Kıyamette herkes ağlayıp göz yaşı dökülecektir. Ancak dünyada Allah korkusu ile bir damlacık göz yaşı dökenler ağlamayacaktır." (İsfehânî) meâlinde bir hadis-i şerîf olduğu da rivayet edilmektedir. Yûnus, insanın ölmeden önce bu dünyada ölümü yaşaması gerektiğini savunmaktadır. İnsan, ölüm gelmeden önce yakarış ve duasını eksik etmemeli, geceleri bu bilinçle gözyaşı dökmelidir.

Bugün gülen kişi bunda yarın **aglayısar** anda

Revân döküp göz yaşını yasdugumu **yaş** eyleyem

(İlahi 197, beyit 6)

Yûnus, ölüm gerçeğini işlerken, ölümün getirdiği felaketleri de trajik bir üslupla anlatmaktadır. Ölüm geldikten sonra insanın mal ve servetinin kalıcı olmadığı anlaşılır. Dünyanın fani bir yer olduğunu gösteren ölüm, insanları derin bir elem ve üzüntüye sürükleyerek adeta onların belini büker.

Bir niçenün bilin büker bir niçenün mülkin yıkar

Bir niçenün **yaşın döker** var gücini üzer ölüm

(İlahi 198, beyit 3)

Şiirlerinde hayat kavramından çok ölüm kavramı yer tutan Yûnus, ölümün tezâhürlerini aktarmak ve ölümün dehşetini uyandırmak için ahiret ve mezarlık tabloları çizer. Birçok şiirinde mezarlıkları tasvir eden Yûnus, insanların buraya ibret gözüyle bakmaları gerektiğini vurgulamıştır. Mezarlıklar dünya menziline sonu iken ahiret menziline de başlangıç noktasıdır. Yûnus adeta mezarın içine girerek dehşetli bir tablo çizmektedir. Burada kimileri inleyip ağlamakta, kimileri de cehennem azabı çekmektedir. İnsanlara ölüm gerçeğinin bilincini aşlamak isteyen Yûnus, ölümün bitiş değil yeniden başlayış olduğunu ahiret hayatından kesitler sunarak aktarmaktadır.

Kimi **zâri kılup aglar** zebânîler canın taglar

Dutuşmuş sînleri oda çıkan dütünleri gördüm

(İlahi 207, beyit 8)

Yûnus, öteki dünyada yalnızca hakiki kulların sürûra erebileceğini savunmaktadır. Hakiki kul olabilmenin şartı ise, dünyada layıkıyla ağlamak ve yakarış halinde olmaktır. Ölüm gerçeğinin bilincinde olan insan, var oluş sebebini ve hayatın asıl manasının ne olduğunu anlamaya çalışır ve ebedî alem için hazırlık yapar.

Eğer gerçek kulmuşsam ana kulluk kıluydum

Aglayadum bu dünyede yarın anda gülem diyü

(İlahi 285, beyit 3)

1.6. Edebî Sanatların Kullanımı Dili

Sûfi kimliğinin yanında büyük bir şair ve dil ustası olan Yûnus, düşünce dünyasını daha etkili aktarabilmek amacıyla söz sanatlarını ustalıkla kullanmıştır. Şiirlerinde estetik düzey yüksek olan Yûnus, şiirini insanlara faydalı olabilmek amacıyla kaleme almıştır. Söz sanatı kullanımında yine kendine özgü bir anlatımla Yûnus, alışılmamış bağdaştırma, karşıtlama, sapma, yineleme, benzetme ve değişik kullanımlarıyla iletmiş düşünce ve duygular üzerinde uzun uzun düşündüren ve etkileyen bir derinlik taşır. (Aksan, 2005: 137)

Telmih

Düşüncesini izah ederken tarihi kişiliklerden ve olaylardan faydalanan Yûnus, içinde bulunduğu yakarış halini gözler önüne serilebilmek için ağlamakla özdeşleştirilmiş olan Hz. Yakup ve Hz. Yûsuf kıssasından faydalanır. Hz. Yakup oğlu Yûsuf'tan ayrı düştüğünde nasıl gözyaşı döktüyse, Yûnus da dost için dünya zindanında aynı şekilde gözyaşı döker.

Ya'kûb'am çok **agladum** Yûsuf için çekdüm firâk

Yûsuf'am zindân içinde fazl-ı Rahmân isterem

(İlâhî 228, beyit 2)

Bir başka beytinde Mecnûn'un Leylâ'ya ulaşmak için döktüğü gözyaşını Yûnus da sevgiliye ulaşabilmek için dökmektedir.

Ne gördi Leylâ'nun yüzinde Mecnûn

Akıdup **göz yaşın âb u sel** eyler

(İlâhî 95, beyit 4)

Teşbih

Yûnus, iç duygularını ve felsefi görüşünü somutlaştırmak adına tabiat ve eşya unsurlarını kullanarak canlı bir dil ortaya koymaktadır. Son derece girift olan düşünce sistemini açık söyleyişleriyle, halkın hayatından aldığı, kolay anlaşılır benzetmelerle her kesimin anlayabileceği bir hale getirmiştir. (Özçelik, 2010: 109)

Yakarış halindeki Yûnus, gözyaşını Ceyhun ırmağına benzetirken yakarışının büyüklüğünü Leylâ ile Mecnûn destanına benzetmektedir.

Feryâdum çıkar ün gibi akar **yaşum Ceyhûn** gibi

Leylâ ile Mecnûn gibi söyleniser destânımız

(İlahi 8, beyit 4)

Mübalâğa

Gözyaşının çokluğunu ifade etmek adına sel, ummân, ırmak ve göl gibi kavramları kullanan Yûnus, hem benzetme hem de mübalâğa sanatlarını ustalıkla kullanmıştır. Öyle ki onun dostu için akıttığı gözyaşları bazen ırmak bazen de sel olup çağlamaktadır. Bu benzetmelerde onun Sakarya kıyılarında yaşam sürmesinin etkili olduğu kanısına varılabilir. Çok ağlayan insanın bir müddet sonra gözünün kan çanağına dönmesi ve devamında gözyaşı yerine kan ağlaması Yûnus'un sıklıkla kullandığı bir motiftir.

Yavu kıldım ben yoldaşı onulmaz bagrumun başı

Gözlerümün **kanlu yaş** ırmag olup caglar mısın

(İlahi 270, beyit 3)

Sonuç

Yûnus'ta aşkın tezahürü olarak ortaya çıkan yakarışın temel meselesi hakiki aşka ve sevgiliye özlemdir. Ona göre makbul insan olabilmenin öncelikli koşulu aşk ehli olmaktır, aşk ehli olan kişi ise sürekli gözyaşı dökerek yakarış halinde olmayı kendine yol edinmelidir. Yûnus'ta görülen gariplik, acizlik, yalnızlık ve çaresizlik onu yakaran bir aşık kimliğine büründürmüş ve üslubunun oluşmasında etkin rol oynamıştır.

Hak aşığı olan Yûnus mizacında dert, keder, hasret, özlem ve gariplik gibi aşkın var ettiği duyguları kendine has üslubu çerçevesinde biçimlendirerek yakarış dili oluşturmuştur. Yakarış halinin samimiyetini gösteren ağlamak, kanlı gözyaşı dökmek, giryân olmak, zâri kılmak gibi ifadeler Yûnus'un kullandığı işaretlerdir. Bu işaretleri aşık profili çizerek hasret, acizyet, davet, ölüm ve ahiret bağlamında ibret dili etrafında

edebi sanatlardan faydalanarak yalın fakat düşündürmeye iten bir yakarış üslubu meydana getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2005). *Yunus Emre Şiirinin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktaş, Şerif (2014). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir (2019). *Aşk Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bayrakdar, Mehmet (1994). *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Durmuş, İsmail (2012). Üslup. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (c. 42 s. 383). İstanbul: TDV Yayınları.
- Emre, M. Efdal (2015). *Yûnus Emre Dîvânı ve Şerhi*. İstanbul: Eser Kitap, Alem Ticaret ve Yayıncılık.
- Geylânî, Abdülkâdir (2013). *Kur'ân ve Hadis Sohbetleri*. (O. Güman, Çev.) İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2020). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahraman, Alim (2012). Üslup. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (c. 42 s. 387). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özçelik, Mustafa (2010). *Bizim Yunus*. Ankara: T.C. Eskişehir Valiliği.
- Özdemir, Mehmet (2017). *Necati Beg Dîvânı'nda Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir İnceleme*. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Eylül, 113-138.
- Sami, Şemseddin (2016). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı.
- Şahinler, Necmettin (2008). *İnsan Dediğin Gözdür*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2020). *Yûnus Emre Dîvânı*. İstanbul: H Yayınları.
- Timuçin, Afşar (2020). *Aşkın Diyalektiği*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Yazır, E. Muhammed Hamdi (2011). *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. sad. Mehmet Şirin Doğan İstanbul: Seda Yayınları.